

THE RULE OF LAW IN THE "GOLDEN VALLEY" UNDER THE OTTOMAN EMPIRE

VLADAVINA PRAVA POD OSMANLIJSKIM CARSTVOM U „ZLATNOJ DOLINI“

KATIC, Mario

Abstract: *When you arrive before the town of Požega from the west, the first thing you see is a hill. It is the remnant of an old fort, today transformed into a walking path, in olden days called simply Grad (town). This is how a traveller sees Požega from the western side, educated in a western aspect. However, a passerby with an eastern educational aspect views Požega completely differently. To him the dark red hill Grad appears as a large stone fes (traditional Bosnian hat)! This fes was so rigid that western, but also eastern Požega is eternal. Eternal because the town of Požega retained its dignified manner of quality life which no other, even the Ottoman Empire could disrupt.*

Key words: *Ottoman Empire, administrator, quality of life, fear, law*

Sažetak: *Kad sa zapada doputuješ pred grad Požegu, prvo što vidiš jest brežuljak. Ostatak je to davne tvrđave, danas pretvorene u šetalište, starinski zvano Grad. Tako Požegu sa zapadne strane vidi putnik, odgojen zapadnim pogledom. No, namjernik istočnjački obrazovanog vida, gleda Požegu sasvim drugačije. Njemu se mrko crveni brežuljak Grad ukaže kao ogromni kameni fes! Taj fes je bio tako krut da zapadnjačka, ali i istočnjačka Požega jest vjekovna. Vjekovna zato što su se kroz grad Požegu održale dostojanstvene ljudske kvalitete života kojima nijedno pa ni Osmanlijsko carstvo nije narušilo.*

Ključne riječi: *otomansko carstvo, upravitelj, kvaliteta života, strah, pravo*

1. Uvod

Kad je Požega pala pod tursku vlast puno se toga promijenilo. Dokazuju nam to činjenice koje imaju svoje temelje u povijesnim vremenima iz 16. stoljeća, točnije 1532. godine. Valja napomenuti da je upravo tada grad ostao opustošen a okolica glađu izmorena. Dogodio se i bijeg i raspad kaptola sv. Petra i to 1536.godine iz grada je pobjeglo plemstvo i njihovi vazali. Sada su Turci imali slobodan prijelaz preko rijeka Save i Drave, pa kad god hoću naprave nekog čuda rimskome kralju. Po spomenutim se navodima vidi kako se do 1536. godine., stalno vijorio požeški barjak. No,od spomenute godine na požeškoj tvrđavi vijori se turski barjak. Posvemašnjim padom Požege u turske ruke u mjesecima srpnju i kolovozu 1536., zabrinuli su se ozbiljnije i staleži i redovi za sudbinu domovine dana 18.kolovoza 1536., sastaje se sabor u Križevcima koji sabor dopušta ratnu daću na obalama domovine od dvije forinte.(Danica H., 1843) Sve je skočilo, da se kako tako obrani prag domovine od Osmanlijskog zuluma i njihove premoći.

2. Vladavina prava pod osmanlijskim carstvom u „Zlatnoj dolini“

Prvi je upravitelj požeškog sandžaka je bio Murat – paša. Za požeškoga paše Murata pisao je iz Carigrada carski poslanik Jerolim Zadranin bivšemu banu Baćanu, slavonskomu vojnom poglavaru Ljudevitu Pekriju i ostalim hrvatskim poglavicama u Krajini i u Požegi, da budu s Turcima u miru. Pismo je pisani ćirilicom dana 11.veljače 1543. Radilo se tu o uzaludnom miru, koji je moljakao car Ferdinand 1. više godina od sultana.

Godine 1544. zna se za novoga požeškoga pašu Jahiju (Klaić, 1543). To je bio nasljednik Muratov, a sin poznatoga Mehmeda Jahioglija. On je oplijenio požeški franjevački samostan. Iste je godine pomagao Jahija svoga sultana kod zauzimanja gradova u Ugarskoj. Tako ga vidimo, gdje uz ostale svoje drugove, paše i begove sudjeluje kod zauzeća Višegrada. Oko godine 1550. – 1552. zna se za požeškoga Ulam – bega, a godine 1554. za Murat – Begovića, sina prvoga požeškoga paše Murata.

Nekoliko godina kasnije spominje se u spisima i neko požeški Arslan – beg („Oroslan – beeg“), koji je bio također sin Mehmeda Jahioglija. Arslan – beg je vodio turske čete k Moslavini. O kretanju tih četa obavjestio je dana 16.lipnja 1562. u Varaždinu generala Ivana Lenkovića turski pribjeglica Stojan Stopić, koji je utekao iz turskoga logora i došao u Varaždin. Bit će, da taj naš Arslan – beg nije sretno proveo svojih četa, nego da su ljuto nastradale. Slavni hrvatski ban i kasniji sigetski junak Nikola Zrinjski odlučno ih pobije. Nakon Arslan – bega vlast je naslijedio Skender – beg, sin Perzijanca Ulame. (Hammer von J., 1943). Skender – beg je naumio bio, da pohara krajeve oko Varaždina. Nato se digoše na nj sa svojim četama godine 1580. Baltazar Baćan, Đuro Zrinjski i Franjo Nadažd, „ tri imena odavna Turcima strašna “. Njima se pridruži i Ivan Glaubicer, zapovijednik koprivnički. Poslije godine 1596.

spominje se u Požegi Solčić – paša. Još prije njegova pašovanja javlja se na kršćanskoj strani novi junak, Franjo Ilinić. Njegovi su se pradjedovi preselili iz Mostara u Slavoniju oko godine 1480. Franjo Ilinić objesio je upravitelja čaklovačkoga grada, Rustan – agu Sladovića u vreći, a o prozor u gradu Čaklovcu osvetivši time otmicu svoje žene. Izbavivši ženu dođe do Cernika. Tamo ga Turci uhvate i bace u tamnicu, a ženu ma pogubiše. Sam se Ilinić nekako izbavi i podiže odmah 190 momaka udarivši s njima preko brijega na Požegu. (Švear, 1843.).

Poslije Solčića popuni stolicu požeškoga paše Hasan Zloić, komu naš Luka Ilić dodaje pridjev „, pravi Zloić tj. Zloćko. (Ilić, 1854) „, A što je počinio? Da ogledamo njegovo poslovanje! Kad je vladao Požegom Hasan Zloić, pojaviše se na kršćanskoj strani opet novi junaci Mato Lapsanović i njegov pobratim Marko Lapsanović. Oni digoše u proljeće godine 1600. više od 1000 kršćana po Slavoniji pod svoj barjak i počеше udarati na turske gradove i na Turke. Kad je za to saznao požeški paša, udari s 5000 momaka u društvu s begom osječkim i valpovačkim na Lapsanoviće. Bitka se bila u kutu kod utoka Orljave u Savu, a bila je krvava. Kršćana pade 350, a Turaka oko 1000; među njima i osječki i valpovački beg. (Švear, 1843).

Nasljednik Zloić – pašin u požeškom pašaluku bio je Karamustafa Čunčić. (Švear, 1843). Novi paša donese sobom iz Carigrada nalog, da pošalje onamo sultanu 200 najljepših djevojaka i 200 mladića. Čim je paša nastupio svoje vladanje, pobrine se, da što prije izvrši krvoločnu sultanovu zapovijed. No to mu ne pođe za rukom. Okolišni se kršćani pobuniše. Sva se raja digla na noge pod junački barjak novoga turskoga osvetnika Ivana Ilinića. Narod se nije umirio, dok paša Čunčić ne obeća da će primiti mjesto djevojaka i mladića za svaku osobu po dukat, u svemu 400 dukata. Jadna raja kršćanska pristade radije i na to, nego da joj otmu rođenu krv i pošalju na sramotnu robiju. (Gruber, 1973).

Poslije smrti Karamustafe Čunčića postade požeškim pašom Husein Sulimanić. Dok je u istočnoj Slavoniji otimao Turcima gradove junačina Mato Delimanić s Tomom Mihaljevićem, digoše se u našim krajevima i opet novi junaci Antun Slavetić i Franjo Kolaković. Prvi otme Turcima grad Sirač, a drugi Kobaš. Videći Turci, da se ne mogu održati, počnu bježati u Bosnu. No eto na to iz Bosne Muselima Seraglije s 10.000 janjičara. Potjeravši Kolakovića iz Kobaša razdijeli vojsku na dvoje. Jedan dio pošalje u Srijem, a drugi povede Husein Sulimanić, budući paša požeški, na Požegu. Tu ih dočekaše u ljetu godine 1607. junaci Slavetić i Kolaković. Oni su se zadržali sve do mjeseca listopada 1608. (Švear, 1843) Kad je međutim saznao požeški paša za prave krivce, Slavetića i Kolakovića, smišljao je na svaku ruku, kako bi te buntovnike uhvatio. No to se nije nikako dalo. Stoga nametne paša od ljutosti na ove junake novi harač tužnoj raji. Taj je harač plaćala raja punih pet godina – osim redovitoga poreza. (Švear, 1843). U to vrijeme najtežih kušnja pojavi se novi osvetnik, junak Franjo Matijević (Stojanović, 1854). On se stvori najednom u Požegi. Franjevci mu požeški priskrbiše tursko odjelo i u tom odjelu ode po bijelom danu baš o podne u grad k paši. Došavši onamo nađe pašu gdje sjedi za stolom i jede. Bez dugoga razmišljanja zgrabi Matijević iza pasa kuburu i ubije pašu. Pašine se sluga i

prijatelji zabezeknuše i uplašiše, a u toj zabuni već je Matijević sretno pobjegao. Bježeći kroz grad namjeri se na jednoga sužnja. To je boi njegov otac Antun, koji je već preko pet godina bio u gradu zarobljen, a nitko nije ni znao za nj. Razjareni Matijević sruši stražara i oslobodi svoga oca, ali zajedno usput zakolje i dva pašina sina. No sad je i njemu prispio odsudni čas. Turci se sletješe na nj i sasjekoše ga na sitne komadiće. Uplašeni Franjevci proglasiše viteškoga Franju Matijevića poturicom, a to od straha, da ih ne bi Turci još gore progonili. (Stojanović, 1854.).

Od godine 1616. do 1624. vladao je požeškim pašalukom Nuri Efendija. (Švear, 1843). Došao je u Požegu iz Budima. Bio to razborit i snosljiv paša, pa je kršćanima za njegova pašovanja opet malo odlahnulo. Pripovjedalo se, da je i Nuri Efendija – paša mogao poput Skenderbega pojesti za objed cjelo pečeno janje. Zato je najvolio, kad bi mu tko janje na poklon. Nuri Efendija – paša je umro godine 1624. Neki vele, da je bio otrovan. (Švear, 1843).

Poslije Nuri Efendije upravljao je Požegom i požeškim pašalukom temišvarski veliki seraksier. (Starine XXII, 1890). On je odmah nametnuo novi porez u požeštini. U njegovo vrijeme mnogi Kršćani napuniše turske tamnice, a koliki tek podnesoše najgroznije muke i batine. O tome su pisali učeni franjevci toga doba. U tom teškom vremenu našao se jedan junak Tomo Bakić. Kod Vinkovaca je Bakić provalio u turski tabor i ondje ubio seraksiera i još nekoliko turaka i sretno im pobjegao. (Švear, 1843.). Kako bi se osvetio Kršćanima, počeo je požeški Rustan – paša progoniti i zatvarati franjevce. Iz zatvora bi ih puštao samo uz velike otkupnine, kako bi ih ponovno mogao uhititi. Godine 1648. oplijenili su i razorili mnoge samostane. Bosanski biskup Marović morao je pobjeći na Blatno jezero, a stariji franjevci u požeški kraj. (Starine XXII, 1890). No ni u Požegi nije bilo bolje „Jer Turčin tuge za krstove ne ima, (Starine XXII, 1890). Nikola Šarić nije mogao trpjeti ta tlačenja Kršćana pa se odlučio da smakne Rastan – pašu. Prije nego li ga je ubio Šarić se ispovjedio i pričestio. Rastan – pašu je ubio 1651. puškom kroz prozor baš kako je paša sjedio kod stola, no i Šarića je zadesila ista sudbina jer su ga u trenu ubili pašini dvorjanci. (Švear, 1843).

Posljednji paša požeški bio je Ibrahim (Starine XXII, 1890), a došao je u Požegu svršetkom 1651. godine. Spominje se, da je bio blaži i puno popustljiviji prema Kršćanima od svoga prethodnika Rustan – paše. Za njegove vladavine Kršćani su osvojili gradove Drenovac i Cernik. Ibrahim – paša zapovjedio je da se vrati zarobljeno blago tih gradova, jer će u protivnome krivce sve pohvatati i povješati. (Starine XXII, 1890). Ipak to je bila samo prijetnja, od svega izrečenog nije ništa učinio, nego se što više sprijateljio s nekim franjevcem Tomom iz Broda, koji je često boravio kod paše u Požegi. On je kod paše mogao isposlovati sve što je dobro i korisno za Kršćane. Tako je Ibrahim – paša za volju franjevca Tome postio sve zatvorene Kršćane iz tamnice i oprostio im silne namete koje su dobili od njegovih predšasnika. No ipak nije turska vlada u Požegi 1655. dopustila da se velički kapitul svečano održi kako je to želio franjevac Filip Trnovčanin (Švear, 1843), pobrinuvši se sam za sav trošak. Ibrahim – paša je 1656. vodio turske čete protiv Hrvatske, no

bez ikakva uspjeha, te je jedva iznio živu glavu (Starine XXII, 1890). Ibrahim je bio posljednji požeški paša. Nigdje se ne spominje da je umro i da je pokopan u Požegi. Može se dakle zaključiti da je Ibrahim – paša 1687. kad su generali Kroy i Dünwald provalili u Slavoniju, Požegu i požeški pašaluk paša ostavio i pobjegao u Bosnu (Ilić, 1854). No Bog zna tiče li se Ibrahimu, a sigurno ga se tiče kobni okršaj turske vojske s hrvatskom vojskom kod Slatine 1684. U opisu te bitke stoji da je požeški paša bio utočen zajedno sa svojih 600 vojnika, no činjenica je da su mu grofovi Trautmasdorff i Paradeiser razbili vojsku. (Ilić, 1854).

3. Zaključak

Prošli smo kronološkim redom zbir događaja o požeškim pašama, za koje je jasno iz dosad dostupne literature tj. građe koju smo crpili da kod njih nije postojalo dominantno vladanje prava. To je bilo strogo autokratsko – religijsko poimanje prava. Ako nisi Turčin ode ti glava. Nadalje po svemu se vidi iz gotovo slikovitog prikaza događanja pojedinih paša, kako je u našim krajevima teško bilo trpjeti tursko gospodarstvo i njihovu gospodu.

Vidjeli smo nesnosne terete za vladavine nekih paša, te se zaista moramo i začuditi ne samo koliko su mogli, nego koliko su to potišteni Kršćani podnosili. Stanje je bilo neprirodno i prisilno, moglo je uroditi gotovim raspadom Kršćanstva na ovim područjima Slavonije. Ipak Kršćanski živalj imao je u sebi toliko otporne snage u sebi da se je sam organizirao jer mu nikad na vrijeme nije stigla tako potrebna pomoć od carske vojske.

Stoga mi je cilj ovog rada bio pokazati vjekovnu čvrstinu i okrenutost grada Požege kroz povijest k' zapadnoj kulturi i takvom shvaćanju dostojanstva ljudske osobe i življenja kojima nijedno pa ni Osmanlijsko carstvo nije narušilo. Iako se carska vojska većinom okupirala većim operacijama s Turcima ili vanjskim poslovima grad Požega je ostao stamen. U to vrijeme vladao je car i kralj Leopold I. (1657 – 1705.), (Švear, 1843).

4. Literatura

Danica hrv. – slav. – dalm. sv. IX. (1843). Zagreb

Gruber, D. (1973). *Borba Hrvata s Turci*, Zagreb

Ilić, L. (1854). *Neven III.*, Požega

Hammer von Joseph (1943). *Geschichte des Osm. Reiches II.*, München

Klaić, V. (1907). Popis ratne daće u Slavoniji godine 1543., „*Vjesnik*, kralj. hrv. – slav. – dalm. zemalj. arhiva sv. IX. Zagreb

Stojanović, M. (1854). *Turci u Slavoniji, Neven sv. III.*, Zagreb

Starine XXII. (1890). Zagreb

Švear, I. (1843). *Ogledalo Iliriuma. sv. IV.*, Zagreb